

Дарко М. Савић

мастер теолог

Лакташи, Република Српска

parohija.laktaska@gmail.com

УДК: 27-528:001.4

ПРИМЉЕНО: 12. 09. 2015.

ОДОБРЕНО: 23. 09. 2015.

Савремени српски језик као средство литургијске комуникације

Сажетак: Тешко би било неке објаснити зашто у СПЦ и данас појемо на језику којег већина не разуме? Поготово, ако више од две деценије (по слободној процени, јер је то препуштено на вољу свештенослужитеља, па је све текло у дужем периоду, спонтано), свештенослужитељ се обраћа народу на савременом српском језику, а народ и даље одговара на црквенословенском језику?

Имајући у виду да Црква још увек нема разрађене критеријуме и препоруке о саодносу ова два језика, сматрамо оправданим страх да ће доћи до маргинализације и постепеног губљења традиционалног црквенословенског језика, који је вековима главни литургијски израз наше Цркве.

Ипак, са друге стране, имамо потребу Цркве за активним учествовањем свих верника на богослужењима. То је незаустављив процес који већ траје и види се код све већег броја појаца који самостално и индивидуално користе преведене текстове и „кроје“ како се ко снађе.

Упоредивањем и вишегодишњом праксом за певницом, дошли смо до могућег и прихватљивог превода Св. Литургије, трудећи се притом, што је могуће више, да задржимо изворну мелодију по Ст. Ст. Мокрањцу, а ипак да се акцентом и метром усагласимо са савременим српским језиком.

Кључне речи: језик, превод, традиција, текст, мелодија

Врхунац мисије Свете браће Ђирила и Методија било је служење Литургије на старословенском језику. То се највероватније догодило на васкршњој Литургији 864. године у стоном граду Велике Моравске. Тиме је омогућено масовно покрштавање словенских народа и њихово укључивање у социокултурни део Европе. Уједно, то је била и својеврсна литургијска ренесанса, јер је до тада богослужбени израз окоштао признавањем искључиво јеврејског, грчког и латинског језика као сакралног, а свесно учествовање верника других националности било је онемогућено, јер њихови језици нису били дозвољени за богослужбену употребу – били су световни. Традиција и искуство ране Цркве (на Истоку) не познаје језичку баријеру између свештенослужитеља и народа, па је јасно да данас постојање такве баријере није одрживо.

Након ослобађања од турског освајања, у неколико наврата покушава се превазићи овај проблем.¹ Данас је дозвољено свештеницима да изаберу језик по слободној вољи, па имамо случајеве где се служи само на црквенословенском језику (чешће у манастирима), или свештенослужитељ служи на савременом српском језику, а народ одговара на црквенословенском језику што је најчешћи случај, а истовремено и својеврстан феномен. Није лако оправдати праксу да свештеник говори једним језиком, а народ одговара другим, и то језиком којег тешко разуме. Ретко можемо чути да је сва служба на српском језику. С једне стране, то је добро јер се тако одржава црквенословенски језик који је део нашег словенског идентитета и нипошто не бисмо смели да га изгубимо, али је и лоше, јер народ тешко може активно учествовати у богослужењу.

Због разних историјских, политичких, етничких, практичних и др. разлога, до данас није решен овај проблем. Зашто је такво стање остало до данас, треба посебно истражити. Присуство архаичних језика у богослужењу Цркве, доводи до пасивизације лаика и до пренаглашавања дихотомije између црквеног (духовног) и свакодневног (световног) живота, а у култури до продубљавања јаза између сакралног и профаног.

Нотни превод

Велики број текстова одавно је преведен на српски језик,² али, проблем настаје када тај текст треба да отпојемо.³ Поготово ако желимо задржати,

¹ У овом раду нећемо наводити историјске детаље јер то није тема овог рада, а и предвиђени простор то не дозвољава. Задовољићемо се само констатовањем чињеница.

² У примерима ћемо користити српски превод из Службеника (Свети архијерејски синод СПЦ, Београд, 1998.), који је уједно и званичан превод у употреби у СПЦ.

³ Зашто појањем а не говором? Појање дефинишемо као црквено, богослужбено певање и тиме га разликујемо од сваког другог певања. Изводи се искључиво гласом јер је глас словесни, човечији (богомдани) апарат којим вршимо дијалог са Богом. Бог се човеку обраћа речју, а човек, пошто нема савршену реч, Богу узвраћа појањем. Реч изражена кроз појање, говори много више од саме изговорене речи. Појањем обојемо време и простор и тако постајемо учесници у божанском домостроју спасења. Из овога се већ види да на Литургији сви треба да поју, али не по нечијем укусу, него сведочећи Истину. Тражимо Архетип нашег постојања и покушавамо га остварити у нашим животима. Појањем доживљавамо откривење и преображавамо своју личност до висине Духа Светог.

Појање, као и остале свештене уметности, у потпуности изражава Цркву као икону Царства која се остварује кроз заједницу људи са људима и са Богом. Богослужбени живот и литургијска уметност не смеју бити обележени антропоцентризмом и сентиментализмом, нити посматрани и доживљени као допуна актуелног потрошачког духа, јер су у супротности са подвижничко-литургијским начином постојања у Цркви. О овоме опширније: чланак „Литургијско појање – богословске смјернице за будућност српског пјенија“, објављен у зборнику радова са међународног научног скупа *Дани Владе Милошевића* 2013. године (Бања Лука), од истог аутора.

колико је то могуће, раније уобичајену мелодију и метрику (у овом случају „по Мокрањцу“). Савремени српски језик много је „тврђи“ од црквенословенског. Акценат није исти, многи слогови не завршавају се самогласником, што је тамо ређи случај, неке речи не можемо ни превести на српски језик него их преводимо описно, што додатно усложњава појање јер добијемо већи број слогова, итд.

Свако ко се барем информативно бави црквеним појањем и уметношћу, моћи ће приметити велики број могућности и начина како би се то могло отпевати. Не треба олако схватити ову проблематику, јер да је тако, не бисмо имали ситуацију да већ стотину година појемо на тешко разумљивом језику.

У примерима које пред собом имамо, понегде је замењена реч ради лакшег уклапања са мелодијом, или је придодат покоји тон како би надокнадили већи број слогова у српском језику. Таквих примера нема много. У „Херувимској њесми“ свесно смо смањили број понављања (тајно, тајно итд), како се текст не би разводнио и како се не би отежао разумевање текста. Разумљивост текста је на првом месту, а мелодија је рухо у које смо реч увии, како бисмо је на лепши начин принели Богу.

Примери:

Пример др. 1, Први анђиифон

Умерено

Сла - ва О - цу и Си - ну и Све - то - ме Ду - ху,
и са - да и у - век и у ве - ко - ве ве - ко - ва,
а - мин. Бла - го - си љај ду - шо мо - ја -
Го спо - да, и све што је у ме - ни, све - то и - ме ње - го - во,
Бла - го - сло вен је - си Го - спо - де.

Пример бр. 2, Друи антифон

Умерено

Сла - ва О - цу и Си - ну и Све - то - ме Ду - ху,
и са - да и у - век и у ве - ко - ве ве - ко - ва, а - мин.
Је - ди - но - ро - дни Си - не и Ре - чи Бо - жа,
бе - смр - тан си, и из - во - ле - о си да се ра - ди на - ше - га спа - се - ња
о - ва - пло - тиш од Све - те Бо - го - ро - ди - це
и При - сно - дје - ве Ма - ри - је, не - про - ме - нли - во чо - век си по - ста - о,
би - о си рас - пет Хри - сте Бо - - - - - же,
смр - ћу си смрт - по бе - ди - о Ти си је - дан од Све - те Тро - и - це,
про - сла - вљан с Оцем и Све - тим Ду - хом, спа - си нас.

Пример бр. 3, Приђијие

Умерено

При - - ђи - те, по - кло - ни - мо се и при - па - дни - мо Хри - сту;
спа - си нас Си - не Бо - - - - - жи,
најбољом
вас - кр - сли из мрт - вих,
на свештеничким
пројаним
ди - вни у Све - ти - ма,
на Божанственим
пројаним
мо - ли - тва - ма Бо - го - ро - ди - це,
ко - ји Ти пе - ва - мо, А - ли - лу - ја

Пример бр. 4, Свјетли Боже

Умерено

А - мин. Све - ти Бо - же, Све - ти кре - пки, Све - ти
бе - смр - тни, по - ми - луј - нас. Све - ти Бо - же,
Све - ти кре - пки, Све - ти бе - смр - тни по - ми - луј - нас.
Сла - ва О - цу и Си - ну и Све - то - ме Ду - ху,
и Са - да и у - век и у - ве - ко - ве ве - ко - ва, а - мин.
Све - ти бе - смр - тни по - ми - луј - нас.
Све - ти Бо - же, Све - ти кре - пки.
Све - ти бе - смр - тни по - ми - луј - нас.

Уместо "крепки" (реч која нема значење у савременом срп. језику), можемо користити "моћни". Многи се залажу да "крепки" остане у употреби, без превеођења као нпр. амин или алилуја, јер "моћни" оптрије звучи.

Пример бр. 5, Херувимска ђесма

Умерено религиозно

А - мин. Ми - ко - ји
Хс - ру - ви - ме, та - јан - стве - но,
и - зо - бра - жа - ва - мо, та - јан - стве - но
и - зо - бра - жа - ва - мо.
И - Жи во тво рној Тро - ји - ци,
Три - све - ту пе - сму пе - ва - мо, Три - све - ту
пе - сму пе - ва - мо. Сва - ку - са - да
бри - гу жи - во - тну о - ста - ви - мо,
бри - гу жи - во - тну о - ста - ви - мо.

Пример бр. 6, Друџи део Херувимске њесме

А - мин, Ка - о о - ни ко - - - ји
 ђе при - ми-ти Ца - ра свих, Ан - ђел - ским
 Си - ла - ма не - - ви - љи - во,
 пра - - - - - ђе - - но - га.
 А - ли - лу - ја, А - ли - лу - ја, А - ли - лу - ја.

Пример бр. 7, Оца и Сина...

умерено заслапо

О - ца и Си - на и Све - то - га Ду - ха,
 Тро-ји - цу је - дно Су - штну и не - ра - зде - љи - ву.

Пример бр. 8, Досћојно је и љраведно

умерено

До-сто-јно је и пра - ве-дно: кла-ња-ти се О - цу и Си - ну
 и Све - то-ме Ду - ху, Тро - ји - ци је - дно - сушт - - - ној
 и не раз - де - - - - љи - вој.

Пример бр. 9, Свет, Свет

величанствено

Свет, Свет, Свет, Го - спод Са - ва - от!
 Пу-но је не-бо и зе-мља сла-ве тво - је; О-са-на на ви-си - на-ма,
 бла - го - сло - вен ко - ји ло - ла - зи у и - ме Го-спо-дње;
 О - са - на на - ви - си - на - ма.

Пример бр. 10, Теби њевамо

Умерено режљиво

Те - бе пе - ва - мо, Те - бе бла - го - си - ља - мо, Те - би бла - го - да -
ри - мо Го - спо - де, и мо - ли - мо Ти се Бо - - - - -
же наш. и мо - ли - мо Ти се
Бо - - - - - же наш, и мо - ли - мо Ти се Бо - - - - -
и мо - ли - мо Ти се Бо - - - - -
же наш.

Пример бр. 11, Достијо

Умерено одушевљено

До - сто - јно је Ва - и - сти ну
бла - же - ном зва - ти Те - бе, Бо - го - ро - ди - цу, у - век бла - же - ну
и пре не - по - ро - чну, и Ма - тер Бо - га на - ше - га.
Ча - сни - ју од Хе - ру - ви - ма и сла - вни - ју
не - у - по - ре - ди - во од Се - ра - фи - ма
Те - бе што Бо - га Реч не - по - ро - чно ро - ди,

Пример бр. 12, Један је свет

Умерено ласно

Је - дан је свет, је - дан Го - спод И - сус Хри - стос,
у сла - ву Бо - га О - ца А - мин.

Пример др. 13, Блајословен који долази

Живо и одушевљено

Бла - го - сло - вен ко - жи до - ла - зи у - и - ме Го - спо - дње,
Бог је Го - спод и ја - ви нам се.

Пример др. 14, Видесмо светлост

живо

Ви - де - смо све - тлост и - - - сти - нску;
при - ми - смо Ду - - - ха не - бе - ско - га;
на - ђо - смо ве - ру и - сти - ни - ту, кла - ња - мо се не - ра - зде - љи - вој
Тро - - - жи - ци, јер нас је О - на спа - сла.

Пример др. 15, Да се исјуне...

живо

А - мин. Не - ка - се и - спу - не у - ста на - ша хва - де тво - је,
Го - спо - де, да пе - ва - мо сла - ву тво - ју,
јер си нас у - до - сто - жи - о да се при - че - сти - мо
све - тим тво - јим Бо - жан - ским, бес - мрт - ним, и жи - во - тво - рним
Та - јна - ма; са - чу - вај нас у Тво - јој све - ти - њи,
да се сав дан по - у - ча - ва - мо пра - вди тво - јој,
А - ли - лу - ја, А - ли - лу - ја, А - ли - лу - - - ја.

Пример др. 16, Буди име Госјодње

живо

А - мин. Бу - ди - и - ме Го - спо - дње,
бла - го - сло - ве - но од са - да и - до - ве - ка! Бу - ди - и - ме Го - спо - дње
бла - го - сло - ве - но од са - да и - до - ве - ка!

Закључак

Овде понуђени покушаји увођења савременог српског језика у литургијски израз нису први, али надамо се да неће остати ни усамљени у будућности. Ми треба да обезбедимо коегзистенцију два богослужбена израза уз балансирање њихових елемената према оријентационим понуђеним критеријумима, чувајући традицију и идентитет, али и дајући ново и разумљиво богослужење. Једна од основних премиса Цркве Христове јесте да у свакој епохи и свакој средини богослужење ваља обављати на језику блиском и разумљивом сваком вернику који учествује у литургијском животу. Порука Цркве Христове у њеном двехиљадугодишњем деловању у историји увек је била иста, али су јој за њено изражавање неминовно били потребни различити језици. Сваки језик је добровољао да постане „тело“ те поруке, како би она била разумљива свакоме друштву, свакој нацији и свакој епохи.

Савремен, разумљив језик, неопходан је предуслов активног и свесног укључивања лаика у богослужење, њиховог превазилажења улоге пасивних посматрача и задобијања улоге сарадника у Литургији – наравно, на начин који је одредила Црква у складу са својим устројством, што, са своје стране, води реафирмацији централне еклисиолошке категорије – заједнице.

Данас у СПЦ ми немамо свима разумљив језик, осим појединачних ентузијаста који желе то променити. То су углавном индивидуални покушаји који лако воде ка разводњавању и губљењу основног етоса, јер сваки појединац „на свој начин“ покушава препевати Литургију. Усудићемо се понудити пример како можемо нормирати појање, записати у нотама и препустити времену да помало заживи и пређе у уобичајену употребу.

На крају, можемо поставити питање: Ко је тај (или која институција) који/а ће одредити како ће се и чије композиције појати на богослужењу? Одговор можемо дати кроз питање: Ко може да предложи неку нову реч и да она уђе у употребу, или да компоује песму која ће бити народна? Само народ, кроз неко време, може дати употребну вредност новим речима, песмама, обичајима... и дати коначан суд о понуђеном. Народ ће одабрати и појање којим ће се обраћати Богу на богослужењима! Ми, теолози и музиколати, можемо представити нове црквене песме, химне, преводе, молитве и сл. али коначан суд и вредновање препустити народу.

Идући у том правцу, понудили смо ове редове, надајући се да ће се још неко упустити у овај подухват како бисмо омогућили живо учествовање верника на богослужењима и развој црквеног израза и уметности. У супротном, могло би се десити да будућа поколења почну појати на енглеском језику, јер у овим временима глобализације, много више младих људи зна енглески него што знају црквенословенски језик.

Извори

Ойшће ђојање, Мокрањац, Ст. Стеван, Београд, 1935.

Служебник, Свети архијерејски синод СПЦ, Београд, 1998.

Contemporary Standard Serbian as the language of the Liturgical communication

Summary: It is hard to explain why prayers during the liturgy in SPC are still chanted in obsolete language which hardly anyone understands? Especially in the light of the fact that during last two decades (free estimate, this being for a minister to decide, so everything took place in a spontaneous manner for a longer period) a minister communicates with the members of the congregation in contemporary Standard Serbian, while they respond in Old Church Slavonic?

Bearing in mind the fact that Church still lacks elaborate criteria and guidelines regarding relationship of these two languages, we consider fear of marginalization and gradual loss of the traditional Old Church Slavonic language, which used to be major liturgical expression of our church, quite justifiable.

However, we do have need for an active participation of the church members in divine service. It is an unstoppable process which can be observed with many choirs which use translated texts individually and in an improvisatory manner.

Learning from the experience of others and our own experience at cantor's stand, we reached a possible and acceptable translation to the Divine Liturgy, making an effort at that, to preserve an original melody of St. Mokranjac, and then to coordinate with contemporary Standard Serbian as to an accent and metre.

Key words: language, translation, tradition, text, melody